

Rodullistavien ja sukupuolittavien käytäntöjen tulkintaa rokotetutkimushankkeen liepeillä

Katriina Huttunen & Elina Oinas

Tarkastelemme tieteen tekemisessä tapahtuvia rodun ja sukupuolen saamia merkityksiä kontekstissa, jossa tutkittava hanke – ripulirokotetutkimus – ei keskittynyt rodullistamiseen tai sukupuolen kysymyksiin. Rokotehanke kuitenkin päätyi tuotamaan niin sukupuolen kuin rodunkin muodostelmia jokapäiväisissä käytännöissään. Analysoimme ripulirokotetutkimusta, jossa koehenkilöt sekä tutkimushenkilökunta olivat suomalaisia, mutta jonka tärkeä toteutusvaihe tapahtui Länsi-Afrikan Beninissä. Esitämme, että tämän rokotetutkimuksen kontekstissa sukupuolten järjestysten ja rodullistavan suomalaisuuden tekeminen ovat tiiviisti sidoksissa toisiinsa, ja että ne eivät ole irrallisia globaaleista ja paikantuneista lääketieteellisen tiedon tuottamisen suhteista. Tämä väistämättä kertoo myös yleisemmin biotieteen ja suomalaisuuden käytännöistä ja kytköksistä nykypäivänä.

AVAINSANAT: BENIN, RODULLISTAMINEN, ROKOTETUTKIMUS, SUKUPUOLI, SUOMALAISSUUS

Onko tiede aina myös sukupuolittavaa ja rodullistavaa toimintaa? Suomalaisessa sukupuolentutkimuksessa on, erityisesti intersektionaalisuuden noustua keskeiseksi teemaksi, ryhdytty entistä enemmän keskustelemaan rodullistamisen käytännöistä, mutta rotu on ollut varsin harvinainen teema kotimaisessa feministisessä tieteen tutkimuksessa, muutamia tärkeitä avauksia unohtamatta (esim. Homanen 2018). Tässä artikkelissa tarkastelemme tieteen tekemisessä tapahtuvaa sukupuolittamista ja sukupuolen saamia merkityksiä kontekstissa, jossa tutkimamme hanke keskittyi varsin sukupuolettomalta vaikuttavaan teemaan, ripulirokotteeseen. Samoin myös rotu on ilmiö, jota tar-

kastelemamme hanke ei tietoisesti käsitteellistänyt keskeiseksi tutkimusaiheensa kannalta (vrt. Rastas & Poelman 2021). Yksi tutkimuksemme keskeinen tulos kuitenkin on, että neutraalista asetelmasta huolimatta rokotetutkimus päätyi jatkuvasti osallistumaan niin sukupuolen kuin rodunkin yhteiskunnallisiin prosesseihin käytännöissään.

Tarkastelemme vuosina 2017–2019 toteutettua rokotetutkimusta, jossa suomalaiset aikuiset matkustivat Beniniin, Länsi-Afrikkaan, toimiakseen tutkimuksen koehenkilöinä. Itse rokotetta kuvattiin kehitettävän niin matkaripuliin kuin pienemmän tulotason maiden lapsille, eikä se siis suoranaisesti ole rodullisille erotteluille perustuva (vrt. Pollock

2012). Tässä artikkelissa kiinnitämme huomiomme siihen, millaisia rodullistavia ja sukupuolittavia käytänteitä ja suhteita lääketieteen tutkimuksessa kehkeytyy myös silloin, kun tutkimusaiheeseen itsessään ei näytä liittyvän tällaisia ulottuvuuksia.

Asemoimme tutkimuksemme osaksi laajempaa feministisen tieteen tutkimuksen kenttää, jossa tieteen, rokotetutkimus mukaan lukien, nähdään osallistuvan sukupuolittavien ja rodullistavien järjestysten ja käsitysten ylläpitoon ja uudelleentuottamiseen. Koska tiedontuottaminen tapahtuu aina ajassa ja paikassa (Haraway 1991), nämä järjestykset eivät kuitenkaan yksioikoisesti toisinnassa valmiita rodun tai sukupuolen kategorioita vaan ovat jatkuvuuksien ohella aina erityisiä ja muuttuvia. Niinpä onkin olennaista kysyä, millaisia rodun ja sukupuolen ilmentymiä aineistoissamme häivähti ja mitä yleisempää niistä voisi päätellä. Feministisen tieteen tutkimuksen perinne tarjoaa työkaluja tutkimuksemme menetelmällisiin haasteisiin: miten tematisoida aihe, josta tutkittavat puhuvat hyvin eri tavalla kuin rasismien, rodullistamisen ja sukupuolen tutkijat – tai josta he tyystin vaikenavat? Silloinkin, kun rasismien ja rodun teemat nousevat aineistoihinsa esiin, tutkittavat kokevat ne tieteeseen sinänsä liittymättömänä.

Analyysissämme olemme siis sen kysymyksen äärellä, miten feministiseen tutkimusetiikkaan sitoutunut tutkija voi nostaa esiin teemoja tai käsitteitä, joita aineiston toimijat eivät itse pidä tärkeinä tai jotka he jopa kieltävät. Feministisessä metodologiassa on perinteisesti korostettu kuuntelemisen ja informanttien tulkintojen kunnioittamisen tärkeyttä (esim. Oakley 1981), kun taas tieteen tutkimukselle keskeistä ovat olleet kokemuspuheen rinnalle nostetut arjen tekemiset ja käytännöt (Barad 2007; Mol 2002). Tulkintamme mukaan tutkimuksemme toimijat pyrkivät toteuttamaan sekä rodun että sukupuolen suhteen neutralisoivaa otetta, jolloin tarvitsemme välineitä sen pohtimiseen, miten puhua tavallaan *eettisesti vastakarvaan* – aineistomme henkilöitä kunnioittaen mutta kuitenkin niin, että voimme myös kriittisesti kontekstualisoida heidän käytäntöjään valkoisen tieteen ja heteronormatiivisen kaksinapaisen sukupuolijärjestelmän globaalia hierarkiaa tuottavaan perinteeseen (McKittrick 2021).

Toinen feministisen tieteen tutkimuksen keskeisen lähtökohta on tiedon käsitteellistäminen paikantuneisuuden ja tilanteisuuden kautta: tietoa tuotetaan väistämättä tietyissä, joskin monimutkaisissa, sosiaalisissa suhteissa ja historiallisissa tilanteissa (Haraway 1988). Tässä tapauksessa suomalaisuuden tuottaminen eritoten suhteessa ”Afrikkaan”, niin kuviteltuun kuin elettyyn, vaikutti siihen, miten tieteen rooli näissä suhteissa ilmeni hetkellisesti muttei koskaan pysyvästi. Kuten Keskinen, Mkwesha ja Seikkula (2021, 56) kiteyttävät rasismien ja rodullistamisen käytäntöjen suhteesta: ”Kun rotu on käsite ja rodullistaminen prosessi, rasismi on näiden prosessien kautta muodostunut järjestäytyneet valtarakenne.” He korostavat puhetapojen, representaatioiden ja diskurssien merkitystä, mutta eivät tyypistä rasismia vain niihin. Tässä artikkelissa keskitymme hetkiin, joissa asemat rodullistetaan, eli luodaan merkityksiä, joissa syntyy rakenteisiin kiinnittyvä mutta silti jatkuvasti muokkautuva rodun fiktiivinen kategoria (Stoler 1997; Xin 2015). Keskustelemme artikkelissamme siitä, miten nämä rodullistavat käytännöt ovat sidoksissa rakenteisiin ja siten tuottavat rodun kategorioita. Rasismilla emme tässä tarkoita yksilön ominaisuutta, asennetta tai hetkellistä käytöstä, vaan tilanteesta paljastuvaa ja tuotettua järjestäytyneitä valtarakennetta. Analyysimme keskittyy tilanteisiin, joissa rotu ”tapahtuu” tavalla tai toisella, usein sukupuolen kautta.

Etnografiassamme on paljon tilanteita, joissa suomalainen matkailija – tutkija tai tutkimusosallistuja – kokee jääneensä kiinni tulkintojen kehykseen, jossa hänellä ei ole mahdollisuutta pyristellä pois valkoisen turistin roolista, ja hän kertoo tulkinnastaan vaivautuneena ja harmissaan. Usein ne tilanteet, joissa me, aiemman tutkimuskirjallisuuden virittäminä, näimme rodullistamista tai rasismien vihahteita, eivät siis olleet henkilön tahallista toimintaa, vaan rakenteissa ja historiassa syntyneitä affektiivisia suhteita, joihin ihmiset solahtavat usein tahtomattaan.

Rasismia tutkinut Sara Ahmed (2001) toteaa varhaisessa teoksessaan *Strange Encounters*, että rodullistamisen sijaan myös kunnioittava kohtaaminen vieraan kanssa on mahdollista, joskin vaikeaa. Vaikka olisikin niin, että Beninissä suomalainen auttamatta ajautuu rodullistaviin tilanteisiin, voi nois-

sa kohtaamisissa kuitenkin olla tavalla, jolla ei itse tule uusintaneeksi hierarkisointia. Ahmed (emt.) kirjoittaa kunnioittavasta etäisyydestä, jossa ei pyritä tietämään kaikkea toisesta eikä tehdä tyypitteleviä taustaoletuksia ryhmäjakojen mukaan, mutta huomioidaan ne poliittiset olosuhteet ja rakenteet, jotka kohtaamisen mahdollistavat. Tällaisia kunnioittavia kohtaamisia aineistossamme on paljon, joten emme väitä, että ripulirokotehankkeen ja sen toimijoiden suhdetta kontekstiinsa määrittäisivät yksioikoisesti tai pääsääntöisesti rodullistavat käytännöt. Kunnioittavaa hämmästyä ja rehellistä tutustumista ei tule unohtaa, vaikka tässä artikkelissa keskitymmekin rodullistaviin käytäntöihin ja puhetapoihin.

TIETEEN FEMINISTISEN TARKASTELUN PERINTEITÄ JA ROTU

Niin globaalisti kuin Suomessa feministisen tieteen tutkimuksen kenttä on painottunut erityisesti terveyden ja lisääntymisen kysymyksiin, joissa sukupuolen tematiikka on selvästi esillä. Tutkimuksissa on tehty näkyväksi esimerkiksi hedelmöityshoitojen ruumiillista materiaalisuutta ja hoitoihin osallistuvia monenlaisia materiaalisia toimijoita (Meskus 2014) ja osoitettu, kuinka uudet lisääntymisteknologiat myös tuottavat uudenlaisia kokemuksia lapsettomuudesta (Helosvuori 2021). Kuura Irni on tarkastellut hormonaalisesti vaikuttavia ympäristökemikaaleja ja hormonien sukupuolittumisia (2013) ja Venla Oikkonen niin evoluutionarratiiveja (2013) kuin käsityksiä immuniteetista rajoja tuottavana ja luonnollistavana ilmiönä (2021). Vaikuttaa kuitenkin siltä, että feministisen tieteen tutkimuksen välineet ovat harvemmin käytössä, kun tarkastelun kohteena on sukupuolettomaksi oletettu tiede, kuten ripulirokotetutkimus (ks. kuitenkin Meskus 2018; Haraway 1991; Barad 2007).

Yksi oman tutkimuksemme tavoitteista onkin vahvistaa feminististä tieteen tutkimusta osoittamalla, että perinteen tarjoamat näkökulmat ja työkalut ovat hyödyllisiä monenlaisten tieteen ja teknologian ilmiöiden tarkastelussa. Samoin haluamme korostaa, että rotu yhteiskunnallisena ilmiönä on läsnä myös lääke- ja rokotetutkimuksessa, vaikka se on vaikeasti todennettava, monimutkainen ilmiö. Kriittiset näkökulmat ovat yhtäältä tuoneet esiin,

miten heikossa asemassa olevia ja marginalisoitujen kehoja käytetään hyväksi, usein jotta rikkaat saavat lääkkeensä ja lääketeollisuus voittonsa (Abadie 2010; Sunder Rajan 2006). Toisaalta feministiset liikkeet, eritoten naisten terveystiliike 1970-luvulla, ovat olleet taistelemassa naisten ja muiden marginalisoitujen kehojen mukaan ottamiseksi lääketutkimuksiin ja lääketieteelliseen tutkimukseen laajemminkin (Epstein 2007; Subramanian 2009; Oinas 2019).

Lääketutkimuksiin kohdistuvissa antropologisissa tutkimuksissa rodullistuneen eriarvoisuuden prosessit ja koloniaaliset juonteet ovat saaneet huomiota (Crane 2013; Graboyes 2015; Kingori 2015; Roberts 2011; Jungar & Oinas 2004). Lääke- ja rokotetutkimusten eettisten ohjeiden kehittyminen linkittyy rodun ja kokeiden standardisoitumisen toisiinsa kietoutuneeseen historiaan. Esimerkiksi edelleen keskeinen Nürnbergin säännöstö syntyi toisen maailmansodan jälkeen, kun juutalaisiin kohdistuneet kammottavat kokeet tulivat ilmi, ja Yhdysvalloissa Belmontin raportin syntyyn vaikutti muun muassa Tuskegeen köyhään mustaan väestöön kohdistuneen ”kuppakokeen” paljastuminen (Reverby 2009). Nürnberg ja Tuskegee valaisivat historiaa, joka ei ole menneisyyttä: edelleen on syytä olla huolissaan siitä, onko rokotteiden kehittämisen ja saatavuuden rodullistava politiikka myös globaalin oikeudenmukaisuuden politiikkaa, kun esimerkiksi HIV ja malaria yhä odottavat rahoitusta rivakammalle lääkekehittelylle, kun taas globaalin pohjoisen tarpeille löytyy nopeutettuja reittejä, esimerkiksi COVID-19-pandemian kohdalla (Oinas 2022).

Hyväksikäytön ja inklusiokysymysten lisäksi kriittisestä roduntutkimuksesta ammentavat feministiset tieteen tutkijat ovat tehneet näkyväksi, millä tavoin rotua ja rodullistettuja eroja tuotetaan tieteen käytännöissä. Esimerkiksi Anne Pollock (2012) on tutkinut rodun ja lääketieteen kietoutumia sydänsairauksien ja ensimmäisen rotuperustaisen lääkkeen, BiDiL:in, markkinoille tulon yhteydessä Yhdysvalloissa. Pollockin mukaan lääketieteen käytännöt edelleen tuottavat ajatusta biologisesta rodusta ja rodullistuneiden lääketieteen kategorioiden sitkeys ulottuu geenitutkimusta laajemmalle (ks. myös Roberts 2011). Vaikka kontekstimme onkin toisenlainen, on kiinnostavaa peilata suomalaisuuden diskursseja ja

käytäntöjä suhteessa tällaiseen aiempaan tutkimukseen. Muun muassa Ann Stolerin ja Waltraud Ernstin ajatuksiin nojaten Pollock (2012) korostaa, että nimenomaan ristiriitaiset ja monitulkintaiset määritelmät siitä, mitä rotu ”on” tekevät rodun kategoriasta niin sitkeän ja vaikeasti vastustettavan – sen sijaan että ne haastaisivat tai toisivat ilmi käsitteen ongelmallisuuden. Myös me olemme analyysissamme kiinnostuneita mahdollisista ristiriitaisuuksista, jännitteistä ja vaihtelevista tavoista määrittää rotua ja rodullistavan erilaisuuden suhteita.

Niina Vuolajärvi (2014) kirjoittaa rodun tarkastelesta feministisen tieteen tutkimuksen ottein: ”Feminististen tieteen tutkijoiden kuten Harawayn tai Baradin lähestymistapa mahdollistaa rodun tarkastelemisen materiaalis-kielellisenä ilmiönä, jossa kolonialismin historia, sukupuolijärjestelmä, taloudelliset valtasuhteet, ruumiilliset erot ja sosiaaliset käytännöt ovat vuorovaikutuksessa keskenään.” (Vuolajärvi 2014, 289.) Rotu ei siis ole redusoitavissa ruumiin fenotyyppillisiin piirteisiin, kuten ihonväriin, mutta ei myöskään ole täysin irrallinen ruumiillisista, materiaalisista eroista ja piirteistä. Rodun käsite kytkeytyy kolonialismin historiaan, ja kolonialismilla on selkeä yhtymäkohta länsimaisen tieteellisen ajattelun kehittämiseen.

Esimerkiksi Seth Sumanin (2009) mukaan kolonialismin ja tieteen välisiä suhteita tarkasteleva historiallinen tutkimus osoittaa, että ”länsimainen” tiede ja kolonialismi ovat olleet toisiaan muovaavia projekteja. Ne voi siis ymmärtää yhteismuovautuviksi sen sijaan, että tiede olisi ollut vain väline kolonialismin projektin toteuttamiseen. Toisaalta näitä historioita kartoittava tutkimus on pyrkinyt myös osoittamaan, kuinka tiede ja sen menetelmät eivät ole ”alkuperiltään” lainkaan niin länsimaisia kuin usein oletamme (Raj 2007; Harding 1993). Clapperon Mavhunga (2015) puolestaan laajentaisi tiedekäsitystä siten, ettei esimerkiksi afrikkalaisia ontologioita suljeta automaattisesti tieteellisyyden ulkopuolelle.

Se, millainen tiedontuotanto kuuluu tieteen piiriin ja milloin esimerkiksi arjen tietämisen tavat muokkaavat tieteen kehitystä – myös hyvin kapeasti määritellyn akateemisen länsimaisen tieteen – on olennainen feministisen tieteen tutkimuksen empiirinen kysymys. Feministisen tieteen tutkimuksen

perusajatus, että tieteellistä tietoa tuotetaan väijäämättä sosiaalis-poliittis-taloudellisissa suhteissa (Haraway 1988; 1997; Irni ym. 2014), käytännössä kuitenkin usein rajautuu selkeisiin tieteen paikkoihin, kuten laboratorion tai yliopiston seinien sisälle. Tiede myös rajataan menetelmällisesti niin, että tietty protokolla kuvaa sen ilmiselvät vaiheet. Tässä artikkelissa haluamme tuoda esiin sen, miten tieteen käytäntöjä tukee valtava määrä piiloon jäävää sosiaalista toimintaa, jonka valossa myös tieteen rodullistavat käytännöt tulevat näkyviksi.

Pollockin (2012) ja Stolerin (1997) ristiriitaisuuksia ja monitulkintaisuutta painottavan ymmärryksen ohella tämän artikkelin analyttinen näkökulma perustuu Donna Harawayn (1989) ja Karen Baradin (2007) feministisen tieteen tutkimuksen perinteeseen, jossa tarkastelun keskiössä ovat tieteen tekemisen konkreettiset käytännöt ja materiaalis-kielelliset apparaatit, joissa sosiaaliset ja tieteelliset kategoriat syntyvät. Haluamme myös Katherine McKittrickin (2021, 4) tavoin muistuttaa, että tutkiessamme tieteen rodullistavia ja valkoista valtaa toisintavia käytäntöjä meidän ei tule luulla, että ei-valkoisiksi rodullistettujen ihmisten elämä olisi tieteellisen rasismien määrittämää. Sylvia Wynter ja McKittrick (2015) kiinnittävät huomiota niin valtavirtatieteen rasistiseen pohjavireeseen kuin erilaisiin mustan kulttuurin luoviin käytäntöihin ja tarkastelevat omalakisista mustan kulttuurin tietämisen muotoja, joita ei voi latistaa vain vastarinnaksi. Työsämme emme voi valitettavasti paneutua rokotetutkimuksen ulkopuolelle jäävään beniniläisen kylän kirjajaan elämään tai esimerkiksi tapoihin toimia ripulia aiheuttavien mikrobien kanssa. Seuraamme kuitenkin McKittrickin (2021) ohjetta tarkastella tiedettä laajemmin siten, että huomioimme aineistossamme arjen tilanteita, laboratorion liepeillä tapahtuvaa sosiaalista elämää ja suhteita, joita tieteellinen hanke sekä vaati että mahdollisti ja joita siten ei voi ymmärtää tieteestä irrallisina.

Artikkelin analyttinen ote on saanut välineitä myös Suomessa paljon käytetystä Ahmedin valkoisuuden fenomenologiasta (Ahmed 2001; 2007). Se mahdollistaa yhtäältä sukupuolen ja rodun tekemisen huomaamisen häivähdyksenomaisina mutta merkittävänä eleinä kohtaamisissa. Toisaalta valkoisuuden fenomenologia auttaa havaitsemaan, kuin-

ka valkoisuuden normia ja valkoista maailmaa tuotetaan myös rokotetutkimushankkeen ympäristössä ja sen sisällä, sillä se ei ole irrallinen globaaleista rodulistavista rakenteista.

TÄMÄ TUTKIMUS JA SEN MENETELMÄT

Tarkastelumme kohteena on vuosina 2017–2019 toteutettu rokotetutkimuksen vaihe (faasi IIb), jonka tavoitteena oli selvittää tiettyä taudinaiheuttajaa (ETEC) vastaan tarkoitettua rokotteen turvallisuutta ja sen tuottamaa immuunivastetta. Rokotteen kohderyhmänä ovat sekä pienituloisten maiden lapset että matkaripulista kärsivät. Rokotetta kehittävän yrityksen kotisivuilla matkaripulin kuvataan olevan tyypillinen vaiva niin tropiikissa matkaileville kuin armeijoille, joiden asemapaikka määritellään bakteerin kannalta ”endeemiseksi” eli kotoperäiseksi alueeksi. Tässä faasissa rokotetta testattiin terveillä suomalaisilla aikuisilla (n. 750 henkilöä), jotka tavallisessa ympäristössään eivät olleet altistuneet kyseiselle taudinaiheuttajalle – lääketieteen kielellä he siis ovat ”naiiveja” – mutta mitä luultavimmin altistuisivat sille faasin toteutukseen kuuluvalla noin kahden viikon matkalla Beniniin. Alueella, jossa jotain tiettyä bakteeria on paljon, paikalliset aikuiset kehittävät vastustuskyvyn, eikä aikuisten rokotetta siten voi testata paikallisella väestöllä tropiikissa.

Vaikka täydellinen anonymisointi on harvinaisen tutkimushankkeen kohdalla mahdotonta, pyrimme anonymisointiin alleviivataksemme sitä, että tämä hanke on vain esimerkki ilmiöstä. Rokotteen kehittäjä on pienehkö mutta kasvava pohjoismainen bioteknologiayritys, ja tämän faasin toteuttajana toimi suomalainen yliopisto. Yhteistyökumppaneina olivat muun muassa suomalainen laboratorioyritys, ruotsalainen ja yhdysvaltalainen yliopisto sekä suomalais-afrikkalainen kulttuurikeskus, joka vastasi matkojen majoitus- ja logistiikka-järjestelyistä ja koehenkilöiden ohjelmasta. Kylään rakennettiin laboratoriokäyttöön soveltuva pieni tutkimuskeskus rokotetutkimuksen toteutusta varten, ja osa tilasta varusteltiin laboratoriotarvikkein. Tutkimuksen työntekijät (lääkäri-koordinaattori, apukoordinaattori, kaksi bioanalyytikkoa) tulivat Suomesta ja työskentelivät kylässä eripituisia jaksoja, tyypillisesti reilusta kuukaudesta kolmeen kuu-

kauteen. Suomalaisten tutkimusosallistujien valinnalle oli lääke- ja rokotetutkimuksille tyypillisesti selkeät kriteerit, jotka kohdistuivat terveyteen, aiempaan matkailuun ja rokotteisiin sekä ikään.

Sosiologinen tutkimus, joka kokonaisuudessaan tarkastelee niin tämän rokotetutkimuksen monenlaisia sosiaalisia ulottuvuuksia ja paikallisten näkemyksiä hankkeesta kuin tutkijoiden ja tutkimusosallistujien ymmärryksiä mikrobeista, aloitettiin lääketieteellisen päättäjän pyynnöstä tammi-kuussa 2017. Tuolloin huolena olivat eritoten hankkeen ja sen myötä beniniläiseen pieneen kylään saapuvien suomalaisten turistien vaikutukset kylään. Tämä oli keskeinen syy sosiologisen projektin käynnistymiselle. Emme itse saaneet rahoitusta rokotehankkeelta, ja tutkimuskysymysten osalta sosiologiitti sai alustavasti varsin vapaat kädet. Jossain määrin bioteknologiayritys kuitenkin valvoi ja pyrki rajaamaan mahdollisia riskejä, joita he kokivat esimerkiksi sosiologien aineistonkeruun aiheuttavan rokotekehitykselle. Rajoitukset koskivat tiettyjen kysymysten esittämistä rokotetutkimuksen osallistujille sekä paikallisten kyläläisten hygieniakäsitusten tutkimista. Olemme myös tehneet yrityksen kanssa sopimuksen, että he saavat lukea kaikki tekstimme ennen niiden julkaisua ja vaatia muutoksia, mikäli esimerkiksi puhumme virheellisin termein rokotetutkimuksesta – näin siis myös tämän artikkelin kohdalla.

Laadullisen tutkimuksen tapaan kysymykset ja tarkennukset muokkaantuivat matkan varrella, ja esimerkiksi rodun teema nousi keskeiseksi aineistonkeruun myötä. Hankkeen aikana kerättiin etnografista materiaalia kylässä yhteensä noin kymmenen kuukauden ajan, noin kahdenkymmenen ryhmän kanssa, ja Suomessa osa-aikaisesti noin neljän vuoden ajan. Toteutimme yhteensä 195 haastattelua tutkimushenkilökunnan, tutkimusosallistujien ja sellaisten kyläläisten kanssa, jotka jollain tapaa olivat tekemisissä rokotetutkimuksen kanssa. Tämän artikkelin ensisijaisena aineistona ovat etnografiset muistiinpanot ja havainnot sekä haastattelut erityisesti henkilökunnan mutta myös tutkimusosallistujien kanssa. Käytämme myös keräämäämme media-aineistoa ja tutkimuksen taustalla olevan bioteknologiayrityksen sekä rokotetutkimuksen internet-sivustoja. Media-aineisto koostuu

rokotetutkimuksesta julkaistuista suomenkielisistä lehtiartikkeleista.

Analyysi on syntynyt vähittäin vuoropuhelussa teorian ja aineiston välillä: alustavien havaintojemme pohjalta olemme todenneet, että rodulla todella on väliä tässäkin kontekstissa, ja tämä on ohjannut meitä tarkentamaan huomiomme niihin aineiston kohtiin, joissa rodullistamista tapahtuu. Usein niissä on kysymys samanaikaisesti sekä sukupuolesta että rodusta. Myös meidän tutkijoiden keskinäinen dialogi on ollut tärkeä osa analyysityötä. Harawayta seuraten olemme olleet kiinnostuneita niin (tieteen) arkipäiväisistä käytännöistä kuin niitä mahdollistavista diskursiivisista muodostelmista.

VETOAVA LAPSI RODULLISTAVAN ERONTEON DISKURSIIVISENA AVAUKSENA

Rokotetutkimuksen tavoitteena oli siis kehittää ripulirokote tiettyä taudinaiheuttajaa, ETEC-bakteeria vastaan. Kyseisen bakteerin aiheuttaman ripulin tarkka toteaminen, ja juuri tämän bakteerin syy-seuraussuhteiden todentaminen, vaikuttaa varsin monimutkaiselta, ja potentiaalisesti rokotteesta hyötyviä ryhmiä on useita (Wennerås & Erling 2004; WHO 2022). ETEC näyttäisi olevan useimmiten syyllinen juuri matkaripuliin, mutta lasten kohdalla ETEC:n rooli on vielä monimutkaisempi. Näin tilannetta kuvaa rokotetta kehittävä bioteknologiayritys verkkosivuillaan: “ETEC-tartunta on *johtava* matkaripulien syy, ja *keskeinen* ripulitautien syy pieni- ja keskituloisissa maissa, erityisesti alle viisivuotiaiden lasten keskuudessa” (yrityksen [anonymisoitu] internet-sivu, oma käännös ja kursivointi). Sivustolla kerrotaan kahdesta rinnakkaisesta tutkimuslinjasta, joista toisessa tutkitaan juurikin lapsille ja toisessa matkaripuliin suunnattua rokotetta.

Tätä monisyistä taustaa vasten huomiomme kiinnitti se, kuinka tutkimushanketta esiteltiin suomalaislehdissä nimenomaan afrikkalaiset lapset edellä. Niin bioteknologiayrityksen ja rokotetutkimuksen nettisivuilla kuin tutkimuksen informaatioilaisuuksissa osallistujille esiteltiin toistuvasti faktat siitä, että “ripulitaudit ovat maailman toiseksi yleisin alle viisivuotiaiden kuolinsyy” ja että “ripuliin kuolee vuosittain yli 500 000 lasta” – mutta nämä luvut käsittävät kaikki taudinaiheuttajat, eivät vain

ETEC-bakteerin aiheuttamia ripuleita. Emme suinkaan ota kantaa lääketieteellisen tai mikrobiologisen tiedon olennaisuuteen tai epäile ETEC-tutkimuksen tarpeellisuutta myös lasten kannalta, mutta mielestämme on tärkeää tarkastella, mitä lapsen hahmon korostuminen tässä kontekstissa merkitsee ja tuottaa.

Rodullistavan kehitysapparaatin kuvaston tutkimuksessa (esim. Wilson 2012) on erityisen tärkeää pohtia sitä, mitä tarvitsevan lapsen representaatio tuottaa. Aiempi tutkimus korostaa sitä, että kehityksensä lapsen hahmon hyödyntäminen kiinnostuksen ja hyväksynnän herättämiseksi nojaa pohjoisen ja etelän hierarkisoivaan ja rodullistavaan eroon. Rodun, kolonialismin ja kehityksen tutkimuksessa on usein todettu, että nimenomaan lapsihahmo vetoaa mutta myös uudelleen tuottaa holhoavaa ja pelastavaa valkoisuutta (Kapoor 2012; Mostafanezhad 2013). Lapsikuvasto sentimentalisoi ja epäpoliittisoi hyvin monimutkaisia sosiaalisia, poliittisia ja taloudellisia ilmiöitä sekä lapsellistaa kokonaisa maanosia (Richey 2016; Mupotsa 2016).

Niinpä tässä tutkimuserinteessä tutkijan kuuluu pohtia sitä, toiko tässäkin tapauksessa juuri kehityksensä lapsen hahmo pintaan suomalaisen (potentiaalisen) tutkimusosallistujan auttamisen affektit, eli auttamishalun, johon jo kietoutuvat erilaiset historiallis-poliittiset tilanteet ja ymmärrykset (esim. Heron 2009; Huttunen 2023). Lapsen saama hyöty nostettiin keskiöön lääketieteellisen tiedon (sekä mahdollisesti myös toimivan rokotteen ja taloudellisen voiton) tuottamiseksi. Myös alustavat tulokset popularisoitiin siten, että ”kehityksensä lapsen” saama hyöty nousi ensisijaiseksi, vaikka hyötyviä ryhmiä oli selvästi monenlaisia. Niinpä jo alkumetreillä tämä rokotehanke asemoitiin siten, että rodullistamisen prosessit kehityksensä lapsen ja auttamisen affektien muodossa ovat tutkimuksen ja siitä kertomisen ytimessä. Vetoava lapsikuvasto asettaa hankkeen sellaiseen diskurssiin, jossa valtaerot ja autettavan ja auttajan suhteet ovat viitteellisiä ja vain hieman epämääräisesti rodullistettuihin ryhmiin palautuvia, mutta niiden visuaalinen viesti on vahva ja jättää jäljen (Ahmed 2001).

Sekä katsoja (rokotteen kehittämiseen osallistuja) että kohde (köyhien maiden lapset) on valmiiksi asemoitu niin, että valtasuhteita on vaikea jatkos-

sa purkaa. Tässä ei sinänsä ole mitään epätavallista, sillä kehityshankkeet usein vetoavat rahoittajiin ja osallistujiin lapsikuvastolla (Kaskinen & Ranta 2023). Myös esimerkiksi eteläafrikkalainen HIV-liike toteusi, että lapsen kuoleman representaatio oli strateginen valinta ja tehokkaampi liikkeen alkuvaiheen kampanjoinnissa kuin esimerkiksi homomiesten ihmisoikeudet (Jungar 2011), joten kyse on maailmanlaajuisesta ilmiöstä – jota tutkimuksen mukaan kannattaa kriittisesti tarkastella.

TASA-ARVON SUOMI JA AMBIVALENTTI RODULLINEN ERO

Aineistossamme puhe sukupuolesta kiteytyy toistuviin toteamuksiin toteutuneen tasa-arvon Suomesta ja tasa-arvovajeisesta Beninistä. Pienehkössä kylässä sijaitsevan laboratorion suomalainen henkilökunta vaihtui usein, mutta oli hyvin tavallista, että kaikki neljä suomalaistyöntekijää olivat naisia. Työntekijät kommentoivat tilannetta usein – ja on kiinnostavaa, että se näyttäytyi heille samanaikaisesti sekä itseltään selvänä että erityisenä. Oletuksena näytti olevan, että se, mikä ”meille” on arkea, saattaa olla kyläläisten mielestä merkittävä. Uskottiin esimerkiksi, että Suomessa nainen ison tutkimushankkeen johtajana ei herättäisi huomiota, mutta kylässä sitä varmaankin hämmästeläisiin. Samoin arveltiin, että itsellinen nainen, joka on kuukausikaupalla työmatkalla ulkomailla bioanalytiikossa, olisi edistysellinen ilmiö kylässä, jossa naiset tuskin haaveilevat sellaisesta.

Keskustelussa eri yhteiskuntien tasa-arvotilanteesta ja -käsityksistä ruotsalainen bioteknologiayhtiön edustaja toteaa ylpäänä, että ”mun mielestä itse asiassa Pohjoismaat on niitä poikkeuksellisia! Kaikkialla muualla on tasa-arvo-ongelmia.” Tutkimuksen henkilökunnan keskuudessa myös toistui ajoittain huomioit siitä, että ehkäpä he toimivat esimerkkinä naisten pystyvyydestä paikallisille. Henkilökunta myös viritteli erilaisia avustushankkeita tukeakseen paikallisten tyttöjen mahdollisuuksia päästä kouluun ja suunnitteli jopa salaa maalaavansa rapistuneen koulurakennuksen naapuritontilla. Tontilla oli kaksi rakennusta, joista toisessa luki *garcons* (’pojat’) ja toisessa *filles* (’tytöt’), mutta vain poikien rakennuksen maali oli kunnossa. Ideointi

pienestä pohjoismaisesta näpättyksestä yöllisen salamaalauksen myötä oli varmasti osittain huumoria, mutta kertoo myös halusta ja oletetusta kyvystä olla esimerkkinä paikallisille tytöille, joiden arveltiin kärsivän tasa-arvovajeesta.

Tutkijoiden ja paikallisten kohtaamiset haastoiivat monia ajattelemaan ja toimimaan toisin – näin voimme aineistomme perusteella olettaa. Suomalaisen rodullistamisen prosesseihin keskittyvän tutkimuksen (esim. Tuori 2009; Hoegarts ym. 2022; Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2021; Keskinen ym. 2009) valossa voimme kuitenkin kysyä, kertooko suomalaisten kuvaus itsestään tasa-arvoaatetta tuovina tietentekijöinä enemmän suomalaisuuden rakentamisesta kuin esimerkin vaikutuksista kylässä tai todellisesta Suomesta. Tutkijoiden puhe suomalaisesta tasa-arvosta tuottaa suomalaista sukupuolijärjestelmää. Suomalaista tasa-arvoa kehuvalle puheelle on tyypillistä, että epätasa-arvoiset rakenteet piilotetaan ja normalisoidaan ja oma ihanne tasa-arvosta tuotetaan globaalin vertailun kautta (Tuori 2009). Vertailuun tarvitaan kuvitteellinen ”alempi toinen”, *subaltern* (Spivak 1984), joka tässäkin tapauksessa ei ole konkreettinen afrikkalainen nainen.

Näitä oletuksia ja suomalaisuuden tuottamista on valaisevaa peilata tutkimustietoon: Suomessa nain tutkimusjohtajana ei ole itsestäänselvyys, sillä vaikka yliopistossa on ollut naisemmistö sekä opiskelijoiden että henkilökunnan osalta jo vuosikymmeniä, oli vuonna 2020 naisprofessoreita edelleen vain 33,2 %, ja luku on kasvanut hyvin hitaasti (Professoriliitto 2022, 24). Monissa Afrikan maissa naisten kontribuutio ruokakuntiansa elättämiseen on aivan keskeinen (ILO 2016, Steiler 2020), eivätkä myöskään palkkatyö tai opinnot ulkomailla suinkaan ole harvinaisuus Länsi-Afrikassa (Kea 2020). Euroopan ulkopuolelta saapuneet naiset eurooppalaisissa sairaaloissa ja laboratorioissa saattavat olla vuosia poissa lähtömaistaan esimerkiksi työlupa- tai taloussyistä (Okafor & Chimereze 2020). Epäily, etteivät kyläläiset naiset ole kohdanneet naisvaltaisia työpaikkoja, työperäistä matkustusta tai vahvan naisen mallia, asettuu perinteeseen, jossa tällaiset ilmiöt käsitteellistetään erillisiksi tai perustavasti erilaisiksi tuottaen rodullistavaa eroa.

Diskursiivinen kuvitelu toinen, *subaltern*, mahdollistaa kansallisen ihanteen, joka voidaan ver-

tailuasetelman avulla esittää jo saavutetuksi. Sukupuolten tasa-arvo on olennainen osa ajatusta suomalaisuudesta, kuten myös osallisuus kansainvälisen tieteen kehityksessä (Valtioneuvosto 2019). Aineistossamme niin tutkimuksen osallistujat kuin henkilökunta tekevät monenlaisia havaintoja kylien naisista ja miehistä, mutta huomiota herättävän usein ne perustuvat olettamuksille tai ”pintymille” (Pollock 2012), joissa ero korostuu. Ajatus edistyksestä Suomesta tai bioteknologiayhtiön edustajan kohdalla yleisestä pohjoismaisuudesta verrattuna takapajuisempiin muihin maihin toteutuu vastaavasti kotimaassakin, silloinkin kun sitä ei ääneen mainita.

Puhe saavutetusta kansallisesta tasa-arvoihanteesta kytkeytyy valkoisuuden normiin, joka ei toki ole spesifi vain suomalaisille. Vaikka toteamus, että suomalainen näyttää esimerkkiä naisten kyvykkyydestä, on pohjavireeltään hyvää tarkoittava, se osallistuu rodullistamisen prosesseihin osin ristiriitaisten dynamiikkojen kautta: yhtäältä siinä luodaan eroja, oletetut ryhmät ”me” ja ”he”, jossa ”me” olemme olemuksellisesti toisenlaisia kuin ”he”. Eron toteaminen sinänsä järjestää ihmiset stereotyyppiin ryhmiin. Toisaalta tasa-arvo näyttäytyy nimenomaan prosessina ja muutoksena valtasuhteissa, joka voisi olla aivan mahdollinen myös kyseisessä kylässä/maassa – eritoten jos suomalaiset näyttävät esimerkkiä tai lahjoittavat rahaa tyttöjen koulutuksen tukemiseen. Ihmisissä, ihmisryhmissä tai kulttuureissa ei siis välttämättä olekaan mitään olemuksellista tiettyyn tilanteeseen (kuten epätaasa-arvoon) sitovaa, eikä tasa-arvo tai ainakaan sen puute ole stabiili tila. Tällaiset ristiriitaisetkin rodun diskurssit ja ajattelutavat olivat läsnä yhtäaikaaisesti tai vaihtelivat varsin nopeasti, ja siten toteamme lukuisten rodun tutkijoiden vanavedessä, että juurikin tämä jännitteisyys ja epäkoherenssi tuottaa rodun voimallisuuden ja jatkuvuuden (Pollock 2012; Stoler 1997; Jackson 2019).

Tämän rokotetutkimuksen kontekstissa ystävällinen esimerkin näyttäminen olettaa afrikkalaisen toisen, joka tarvitsee pohjoismaista esimerkkiä kohti parempaa elämää. Rotu on yhtä aikaa sekä olemuksellista että muuttuvaa, ja keskeistä on vertailu – erilaiset rodullistetut asemat syntyvät väistämättä suhteessa toisiinsa (Phoenix & Peltola 2022; Fa-

non 1952). Vertailussa yleistetty kuviteltu suomalaisuus/pohjoismaisuus rakennetaan eron avulla, ja rakennusmateriaalina on suomalaisuuden ero vertailukohdasta, joka tässä tapauksessa on fiktio afrikkalaisuudesta. Sukupuolten tasa-arvon puute sopii stereotyyppeihin tukeutuvaan vertailuasetelmaan varsin helposti, sillä pohjoismaissa tehdään paljon saavutetun tasa-arvon diskurssia pönkittävää brändäystä erityisesti suhteessa yleistettyyn globaaliin etelään (Jauhola & Lyytikäinen 2020). Suomalaiset kehitysyhteistyöjärjestöt käyttävät retoriikkaan ja kuvastoissaan paljon tyttöjen ja naisten heikkoa asemaa eri konteksteissa varainkeruukampanjoiden houkuttimena (Kaskinen & Ranta 2023), joten se, että tällaiset kuvastot ovat apuvälineinä myös tämän rokotetutkimuksen ”afrikkalaista” ympäristöä tulkitessa, ei ole yllättävää tai poikkeuksellista, mutta silti huomionarvoista.

Mainittu oletus siitä, mitä afrikkalaisuus tarkoittaa, rakentui erilaisille huomioille ja tiedoille. Yksi toistuva huomio, joka tulkittiin merkiksi tyttöjen kehnosta tilanteesta, oli koulutyttöjen lyhyet hiukset. Eritoten monet tutkimusosallistujista harmittelivat tyttöjen lyhyitä hiuksia itsemääräämisoikeuden nimissä, ja eräs kertoi kuulleensa, että taustalla on edellisen presidentin määräys, jotta tytöt eivät olisi seksuaalisesti houkuttavia opettajille – osallistuja koki tämän jokseenkin puistattavana, mikä on mielestämme varsin ymmärrettävää. Kyseisen hiustenleikkauspakon taustalla onkin 1980-luvulta juontuva asetus, jonka tavoitteena oli vähentää kouluissa tapahtuvaa seksuaalista väkivaltaa (Akpo 2008, 149). Lisäksi kulttuurikeskuksen henkilökunnalta, joskus muilta paikallisilta, kuullut kuvaukset siitä, kuinka tytöt edelleen usein jäävät koulusta kotiin kuukautisten aikaan tai lopettavat koulun varhain ollakseen hyödyksi kotona, kirjoittivat niin tutkimushenkilökunnassa kuin tutkimusosallistujissa järkytyksen tunteita sekä päätelmiä tasa-arvon tilasta.

Haasteellinen kysymys onkin, kuinka mahdollisesti paikkansa pitäviin havaintoihin ja tietoihin voisi suhtautua ilman essentialisoivaa tai hierarkisoivaa ajattelua. Väitämme nimenomaan, että toistuva asemoituminen suomalaisuuteen, jossa ”olla on jo pidemmällä” ja tämän vuoksi auttajan tai arvioijan positiolla, tekee puheesta rodullista-

vaa. Yhteiskunnallisten ongelmien havaitseminen muissa kuin omassa yhteiskunnassa sinänsä ei siis itsessään ja väistämättä ole ongelma. Oletettu afrikkalaisuus kuitenkin rakentuu aineistossamme toistuvasti jäljessä kulkemisen ajatukselle, mikä on vahva ja myös tavallinen rodullistava narratiivi (esim. Wilson 2012). Kehitysjattelu ja ”moderni” tieteellinen menetelmä ovat kehkeytyneet tiiviisti kytköksissä toisiinsa (esim. Suman 2009), minkä vuoksi tulkitsemme niiden myös tämän rokotetutkimuksen tapauksessa kulkevan niin mutkattomasti käsi kädessä.

On mahdotonta sanoa varmasti, olisiko samankaltaisia auttamisen (ja kauhistelunkin) tapoja ja ajatuksia syntynyt, jos suomalaiset olisivat olleet paikalla muusta syystä, vaikkapa ”vain” turisteina. Samoin on vaikeaa todentaa suoraa syy-seurausyhteyttä rokotetutkimuksen ja näiden näennäisesti sen ulkopuolisten tapahtumien, kuten avustamishankkeiden ja -aikeiden, välillä. Ajattelemme kuitenkin, että tämän tieteen tekemisen lomassa tapahtuvan toiminnan tarkastelu yhtäältä auttaa ymmärtämään ja asemoimaan rokotetutkimusta laajempaan historialliseen kontekstiin ja toisaalta tuo esiin sen, että tieteen ja ei-tieteen väliset rajat ovat huokoiset ja tarvitsevat enemmän huomiota.

Väitteemme ei ole, että nämä tutkimuksen liepeillä toteutuneet suhteet, ymmärrykset ja teot olisivat suoraan vaikuttaneet rokotetutkimuksen lääketieteellisiin tuloksiin – havaittuun rokotteen immunogeenisyyteen¹ ja turvallisuuteen. Sosiologinen tutkimustuloksemme on, että tämäkin rokoite kannattaa ymmärtää määrätymättömänä (*indeterminate*, ks. esim. Barad 2007; Irni 2013) objektina, joka kehkeytyy tietynlaiseksi paitsi laboratorioissa myös erilaisissa diskursseissa ja käytänteissä, jotka ovat rodullistavia ja sukupuolittavia. Näihin diskursseihin ja käytänteisiin ottavat osaa muun muassa tutkimusosallistajat, tutkimuksen tekijät sekä tutkimushankkeen tekstit ja kuvat internet-sivustoilla. Kuten Haraway (1997) toteaa, tiede ei synny vain ”vaatimattoman todistajan” silmien alla vaan sotkuisissa verkostoissa, joihin osallistuvat myös kolonialistiset ja kansalliset tarinat, ruumiilliset toimijat ja materiaalista eriarvoisuutta tuottavat ra-

kenteet. Ajatus tällaisesta määrätymättömyydestä sisältää myös mahdollisuuden tehdä rokoite toisin – rodullistavat pelastajuuden ideat ja käytännöt eivät ole vääjäämätön osa rokotteen kehittämisprosessia, vaikka nyt osallistuvatkin sen muovautumiseen.

TIETEEN TYÖNJAOT: RODULLISTAMINEN OSAAMISEN EROINA JA RODULLISTAVAT TYÖN SUHTEET

Lääketutkimusta ja lääketieteen kansainvälisiä yhteistyöhankkeita tutkivassa kirjallisuudessa on ehdotettu, että hankkeiden suunnittelussa huomioidaisiin aiempaa paremmin se, että mukana on aina myös paikallinen kumppani, jolla on erityistä asiantuntemusta ja jonka kapasiteettia tutkimusyhteistyö vahvistaa (Sariola & Simpson 2019). Kumppanuus saatetaan ulottaa myös paikalliseen yhteisöön siten, että yhteisö voi kokea osallisuutta hankkeen toteutuksessa (Reynolds & Sariola 2018). Globaalin tiedemaailman rasimin tutkijat kuitenkin toteavat, että puheista huolimatta tutkimusyhteistyö on useimmiten lähtökohtaisesti asemoitu siten, ettei paikallisten tutkijoiden saati yhteisöjen osaamista hyödynnetä, vaan paikalliset toimijat nähdään vastaanottavana osapuolena (Mavhunga 2015). Myös kapasiteetin vahvistaminen voi tuottaa hierarkkisia suhteita aidon yhteistyön sijaan.

Tutkimuksemme kohteena oleva rokotehanke ei liene lainkaan ainutlaatuinen sen osalta, ettei hankkeessa edes pyritty tekemään aktiivista yhteistyötä paikallisten alan tutkijoiden kanssa. Kysyessämme asiasta tutkimuksen johdolta vastaus oli selvä: maassa ei ole sellaista osaamista, jota tämän tutkimuksen toteuttamiseen olisi tarvittu. Tämän kokoinen rokotehanke vaatii todella tiivistä ja tiukkaa aikataulua ja sen vuoksi kaiken ”ylimääräisen” aikaa ja vaivaa vaativan karsimista. Myös se, etteivät tutkimusosallistajat olleet paikallisia, vaikutti siihen, ettei yhteistyö ollut välttämätöntä.

Paikallista henkilökuntaa kuitenkin tarvittiin – se vain ei ollut tieteellisillä titteleillä varustettua. Tutkimusta ei olisi voitu toteuttaa ilman maassa jo pitkään toiminutta kulttuurikeskusta. Keskuksen liepeille rakennettiin laboratoriorakennus, ja tut-

¹ Immunogeenisyys tarkoittaa jonkin aineen (antigeenin), esimerkiksi bakteerin tai rokotteen kykyä aiheuttaa elimistössä immuunivaste ja vasta-aineiden tuotanto (Mahanty et al 2015). Tämä ei tarkoita samaa kuin rokotteen suojateho.

kimusinfrastruktuurin logistiikassa avustamisen lisäksi kulttuurikeskus huolehti suomalaisista tutkimusosallistujista heidän matkansa ajan. Ilman matkaoppaita, linja-autokuskeja, turvallisuusvastaavia, kotiapulaisia ja näytteitä kuljettavia mopokuskeja tutkimusta olisi ollut mahdotonta toteuttaa. Heidän lisäksi hanke poiki työllisyyttä tai hetkellisesti kohonneita tuloja hotelleissa, ravintoloissa, kampaamoissa, ompelimoissa, tanssi- ja rumpuopinnoissa ja järjestettyjen retkien opastuksessa.

Työnjakoa voi pitää rodullistavana siksi, ettei beniniläisten mahdolliselle osaamiselle annettu tilaa tulla esiin, vaan työnjako noudatteli ryhmäjako paikallisten ja suomalaisten välillä. Laboratorion teknisiä tai tutkimuksellisia työpaikkoja ei avattu beniniläisten haettaviksi. Hankkeen aikana jonkinlaista yhteistyötä lähikaupungin yliopiston kanssa viriteltiin, mutta sen ei odotettu poikivan kumppanuutta tämän rokotehankkeen osalta. Lähtökohtainen oletus, että tutkimukselle olennainen osaaminen kannattaa tuoda Suomesta, on rodullistavaa erottelua.

Näiden tieteen työnjaon kysymysten lisäksi tämä rokotetutkimus asettuu osaksi jatkumoa, jossa erilaiset tavat tuottaa tietoa eivät sijoitu tieteellistä ajattelua kehittäväksi tai mielekkään käännytyksen välineiksi paikallisten olosuhteiden ja tieteellisten menetelmien välille. Tässä kontekstissa esimerkiksi *vodun* (Beninissä vallalla oleva länsiafrikkalainen uskonto ja maailmankatsomus, josta usein käytetään myös popularisoitua ja eksotisoivaa termiä voodoo) ja siihen kytkeytyvät paikalliset tavat hoitaa terveyttä kasvien avulla ilmenivät rinta rinnan rokotehankkeen kanssa, ja niistä suomalaisetkin olivat erittäin kiinnostuneita, mutta yhteyksiä paikallisen parantamisen ja oman tieteen välille ei kehitelty.

Paikallisten ihmisten puuttumista tutkimushenkilökunnasta emme kuulleet ihmeteltävän, mutta niin rokotetta kehittävästä yrityksen johto, tutkimushenkilöstö kuin osallistajat huomioivat usein rokotehankkeen positiiviset vaikutukset, eritoten lisääntyneiden tulojen ja työllisyyden muodossa. Todelliset vaikutukset olivat kuitenkin monimutkaisia. Esimerkiksi eräs rokotehankkeen työllistämistä työntekijöistä, Paulin, kertoi pettyneenä, ettei kulttuurikeskuksen vakihenkilöstölle hankkeen myötä mahdollistunut sairausvakuutus ollut hänelle tar-

jolla. Hän kuvasi työtään raskaaksi, koska hänen tuli olla lähes tauotta valmiudessa, ja koki palkkion tehtävään nähden riittämättömäksi. Terveystieteistä kärsinyt Paulin, jolla sairausvakuutusta ei siis ollut, totesi myös, että ”valkoiset” vain marssivat tutkimuskeskukseen lääkärin pakeille, mutta hänelle tämä ei ollut hänen kokemuksensa mukaan mahdollista.

Väitämme, että rokotetutkimushanke toteutti jo valmiiksi rodullistuneita työn suhteita (Melamed 2015; Ashiagbor 2021; Maury 2021) – rodun ja luokan kategoriat risteten – ja Paulinin kokemukset ovat yksi esimerkki näiden suhteiden eleytyä kokemuksesta. Normalisoitunut ajatus työpaikkojen luomisen positiivisista vaikutuksista sekä palvelusuhteista *vain* palkkatyön suhteina peittääkin herkästi alleen tällaiset rodullistamisen ulottuvuudet. Kuten myös Paulinin tapaus osoittaa, paikallisten ihmisten monenlainen työ oli välttämätöntä rokotetutkimuksen onnistumiseksi, mutta työsopimukset ja ehdot sekä niitä koskevat oletukset saattoivat olla hyvin vaihtelevia. Esimerkiksi tulosten julkistamisen yhteydessä suomalaisessa mediassa paikallisten osallisuus hankkeessa katosi näkyvistä, siitäkin huolimatta, että suomalaiset tutkijat ja rokotteen kehittäjän edustajat kyllä Beninissä ollessaan osoittivat, että arvostivat tutkimuksen eteen tehtyä työtä valtavasti – se ei vain ollut tieteen ”sisäistä”. Feministisessä tieteen tutkimuksessa sisä- ja ulkopuolen erottelu on kuitenkin analysoitava tuottavana erontekona. Tämä rokotehanke ei kenties olisi mitenkään voinut toteutua ilman rodullistavia käytäntöjä, sillä hanke ei ole irrallinen maailman- ja tiedepolitiikan todellisuudesta, mutta se selvästi sekä käytti että tuotti olemassa olevaa, tai oletettua, erojen hierarkiaa.

LÄHEISYYS JA SUHTEET

Henkilökohtaisissa suhteissa toteutui mahdollisuus niin kunnioitaviin kohtaamisiin kuin yleistävään, rodullistavaan luokitteluun ja arvottamiseenkin. Seurustelusuhteet hankkeen suomalaisten naistyöntekijöiden ja paikallisten miesten välillä olivat varsin yleisiä, ja niistä puhuttiin paljon. Niitä ei piiloteltu eikä salailtu, joten tulkintojen yhteinen pohtiminen oli jaettua ajankulua. Jotkut toki kertoivat suhteistaan pidettyvämmiin

ja jopa nolostellen, ainakin meille. Osa suhteista kesti vain lyhyen aikaa, ja osa johti avioliittoihin. Näissä suhteissa ikä(ero), rotu, sukupuoli ja seksuaalisuus asettuivat usein epänormatiiviseen muodostelmaan, minkä vuoksi niiden tarkastelu on feministiselle tutkimukselle mielekästä. Esimerkiksi Ruth Frankenberg (1993) ja Ann Stoler ovat (2002) osoittaneet, kuinka intiimit suhteet, sukupuolten järjestykset, rotu ja koloniaalinen biopoliittinen valta toimivat toistensa kautta. Mielestämme on myös tärkeää pohtia, millä tavoin (romanttistenkin) ihmissuhteiden merkitystä tieteessä tulisi ymmärtää.

Tavoissa, joilla naiset puhuivat suhteistaan ja kumppaneistaan oli sekä suurta kunnioitusta että rodullistavia piirteitä. Tämä ambivalenssi kertonee enemmän suomalaisesta keskustelukulttuurista ja sen sopivaisuussäännöistä kuin näistä naisista henkilöinä tai heidän suhteidensa laadusta. Yksi naisista puhui varsin avoimesti omasta suhteestaan ja kannusti muitakin olemaan avoimia uusille tuttavuuksille. Tulkitsimme, Ahmedia (2001) mukailen, että kehotus tutustua ja luoda suhteita ja oman suhteen kuvaaminen ainutlaatuisiksi sisältää antifasisin pohjavireen, jossa rodullistettua eroa ei uusinteta vaan uuteen suhtaudutaan kunnioittavalla ja yksilön erityisyyden mutta myös historiallisen kontekstin huomioivalla avoimella kiinnostuksella. Toisaalta monet tarinoista saattoi mieltää eksotisoidun seikkailun kerronnaksi. Joskus kerronnassa korostui ajatus afrikkalaisesta haluttavasta miehestä, mikä perustuu hyvin perinteisille stereotyypioille, vaikka onkin ihaileva. Toinen suomalainen tutkimuksessa työskennellyt nainen taas kertoi suhteestaan paikalliseen nuorempaan mieheen suorastaan häpeillen. Hänen kuvailussaan korostui, kuinka hän ei olisi ikinä uskonut sellaiseen suhteeseen ryhtyvänsä ja kuinka hän oli itekin aiemmin suorastaan paheksunut moista. ”Mieshän on minun poikani ikäinen”, nainen totesi hieman kauhistellen haastattelutilanteessa. Toisaalta hänen puheessaan ilmeni myös ilo suhteesta ja kunnioitus miestä kohtaan.

Näiden naisten tavat kertoa suhteistaan olivat hyvin erilaisia ja myös vaihtelevia, mutta näissä molemmissa, kuten useissa muissakin haastatteluisissa, keskusteluisissa ja lehtijutuissakin ilmenneissä huomioissa, tuotetaan oman erityisyyden lisäk-

si laajemmin sitä, millaista naiseutta on sopivaa ja mahdollista tehdä suomalaiselle yleisölle. Emme analysoi henkilökohtaisia tunteita ja kokemuksia, vaan olemme kiinnostuneita puhetaivoista ja toiminnasta sosiaalisissa tilanteissa. Tällaisissa lausumissa hahmotellaan tapoja asettaa omia kokemuksia suhteeseen sellaisten sekä rasisistien että naisvihamielisten diskurssien kanssa, joissa (ei-valkoiseksi rodullistettua) kumppaniaan vanhemmille naisille naureskellaan tai heitä ja heidän seksuaalisuuttaan paheksutaan.

Meille tutkijoina muodostuu jälleen eettinen haaste siinä, kuinka tarkastella suhteita ja muodostelmia kriittisesti ja kiinnittää huomio valta-asetelmiin, kun kyseiset henkilöt ja heidän suhteensa saattavat hyvinkin olla keskustelun aiheena myös internetin rasisistisilla keskustelukanavilla. Kuinka olla antamatta välineitä rasisiseen ja naisvihamieliseen keskusteluun, jossa kauhistellaan sitä, miten ”afrikkalaisiin miehiin hurautaneet keski-ikäiset naiset tuovat ulkomaalaisia tännekin”?

Epäolennaista ei liene sekään, että ihailuun voidaan sisällyttää perinteistä sukupuoliasetelmaa rikkova dynamiikka, kun kyseessä on nuorempi mies ja koulutettu, tieteen parissa työtä tekevä nainen. Eritoten yhdessä suhteessa mies pistäytyi usein tutkimuskeskuksella ja teki palveluksia, esimerkiksi toi lähes päivittäin lounasta kumppanilleen – eli myös auttoi itse tieteen tekemisessä sitä mahdollistavalla toiminnalla.

Historiassa naiset ovat mahdollistaneet miesten tieteilyn juuri näin, toimimalla tärkeinä taustahahmoina ja huolehtimalla uusintavasta työstä (esim. Woolf 1980). Kuvaillemissamme romansseissa ja suhteissa asetelma kääntyy päinvastaiseksi. Tässäkin tapauksessa ehdotamme kuitenkin, että tasa-arvon diskurssin kautta kerrotaan jotain juuri suomalaisesta sukupuolijärjestelmästä. Suhde ei näyttäydy tasa-arvoisena, mutta sen avulla voidaan kertoa mallimaan tarinaa: olemme jo niin pitkällä, että tiedehankkeen työntekijä voi ottaa nuoren miehen ja leppoisasti kuittailla mahdolliselle paheksunnalle. Rodullistetun eriarvoisuuden myötä useimmat suhteita kokeneet naiset näyttivät kuitenkin painiskelevan oletetun epäsoveliaisuuden sekä oletetun ylittämättömän epätasa-arvon kanssa. Eksotisoivan esineellistämisen lisäksi myös ole-

tus, ettei tasa-arvoinen luottamussuhde ole mahdollinen taloudellisen tasa-arvon puuttuessa, on hankala. Tällainen ajatus pysäyttää yksilöt vain tietyn kategorian tai määrään kautta määrittäviksi, vaikka monenlaiset suhteet ja vallan ulottuvuudet ovat jatkuvassa liikkeessä ja risteilevät keskenään (esim. Hill Collins 2019).

Vaikka nämä romanttiset suhteet eivät suoraan vaikuttaisi siihen, millaista tietoa tuotetaan ja millaisia tuloksia saadaan, tiede arjen toimintana rakentaa ja muokkaa ympäröiviä suhteita. Hankkeen liepeillä olevat suhteet saattoivat myös olennaisesti vahvistaa itse hanketta ja niinpä myös sen luotettavuutta: läheisissä suhteissa olevat henkilöt tarjoivat apua ja osaamista kaikkeen siihen sälään, josta tutkimushanke koostuu, ja jota ilman virheitä tapahtuu. He toimivat kuskeina ja tulkkeina, ja etsivät pikaisia ratkaisuja hädän hetkellä. Vaikka heitä ei lasketakaan hankkeen tieteellisiin osaajiin, he toteuttavat sitä, mihin Meskus (2018) viittaa sanalla *craft* – tiedettä käsityönä.

RODULLISTAMINEN TIETEEN TEKEMISEEN LOMITTUNEINA JA TUOTTAVINA KÄYTÄNTÖINÄ

Tässä artikkelissa olemme tarkastelleet rodun ja sukupuolen prosesseja rokotetutkimushankkeen kontekstissa. Tutkimustehtävämme oli analysoida, millaisia rodullistavia ja sukupuolittavia käytänteitä ja suhteita lääketieteellisen tutkimuksen yhteydessä kehkeytyy myös silloin, kun tutkimusaiheeseen itessään ei näytä liittyvän tällaisia ulottuvuuksia. Feministisen ja sosiologisen tieteentutkimuksen piirissä tarkastelu edelleen usein rajautuu selkeästi tieteellisiin käytäntöihin ja niitä toteuttaviin suhteisiin. Analyysissämme olemmekin suunnanneet katsemme rokotehanketta ympäröiviin suhteisiin ja käytäntöihin, siis siihen, mikä näennäisesti tapahtuu tieteen reunamilla. Väitämme, että tässä tapauksessa rokotehanke ja rodullistavat suhteet yhteismuotoutuivat esimerkiksi rodullistavissa auttamisen ja pelastamisen kuvastoissa ja laajemmin työn suhteissa. Rokotehanke myös synnytti romanttisia suhteita, joissa sukupuolta ja rotua täytyi jatkuvasti neuvotella. Usein neuvottelu rodusta käytiin sukupuolen kautta niin sukupuolten väliseen tasa-

arvoon keskittyvissä “edellä kulkemisen” diskursseissa kuin romanttisissa suhteissa. Kuten intersektionaalinen teoria on todennut, sukupuoli ja rotu konstituivat toisiaan ja muotoutuvat väistämättä toistensa kautta (Hill Collins 2019). Tämä on ollut myös artikkelimme näkökulma, mutta analyysin myötä korostui se, että aineistossamme sukupuoli toimii ikään kuin välineenä rodusta puhumiselle ja sen tekemiselle, siis rodullistamiselle. Suomalainen ja pohjoismainen valkoisuus kietoutuu tasa-arvopuheeseen (ks. myös Jauhola & Lyytikäinen 2020; Kaskinen & Ranta 2023), jolloin myös intiimit suhteet tuottavat rodullistavaa puhetta, jossa myös sovelias suomalaista naiseutta määritellään.

Suomessa rasismi on sanana niin voimakas ja leimaava, että käytös, joka ei ole suoran hyökkäävää tai tahallisesti loukkaavaa, halutaan herkästi pelastaa pois kohtuuttoman syytöksen piiristä. Tahallisesti loukkaavaa rasismia kohtasimme aineistossamme todella vähän, mikä ei sikäli yllätä, että hankkeeseen valikoitui ihmisiä, jotka nimenomaan halusivat lähteä Afrikkaan. Haluamme kuitenkin tuoda esiin sen, että tässäkin kontekstissa tapahtui sukupuolittamista ja rodullistamista, vaikka niiden ilmenemistapoja ei useinkaan suomalaisessa keskustelukulttuurissa pidetä paheksuttavana käytöksenä. Nämä rodullistavat käytännöt osallistuvat hierarkisoivan valtarakenteen ylläpitoon (Hoegaerts ym. 2022; Keskinen, Mkwesha & Seikkula 2022). Arkisten käytäntöjen lisäksi rasismi piilee jo tieteen rakenteissa, ja sen toisintaminen on todennäköistä, erityisesti kun hanketta toteutetaan eurooppalaisin voimin globaalissa etelässä, tyypillisesti hieinan kiiressä.

Tieteellinen hanke, jossa ihmiset elävät tutkimusasemalla pidempiä aikoja ja ovat läheisessä kosketuksessa paikalliseen yhteisöön, usein vailla yhteistä kieltä, antaa mahdollisuuden tarkastella tieteellisessä tutkimuksessa syntyvää sukupuolittamista ja rodullistamista silloinkin, kun kumpikaan näistä ei ole hankkeen tieteellinen fokus. Aineistomme koostui monenlaisilla eri menetelmillä kerätyistä osista, mutta sukupuolen ja rodun tutkimisessa osallistuva havainnointi keräsi aineistoon hetkiä ja häivähdyksiä arjen kohtaamisissa, joita ei haastattelussa välttämättä tuotu esiin. Koska tutkimus tapahtui Beninissä,

kaukana Suomen kontekstista, puhetta suomalaisuudesta oli yllättävänkin paljon ja vertailua paikallisen ja kotimaisen kanssa harjoitettiin jatkuvasti. Väitämmekin, että etnografian laaja kansallisuus- ja eropuhe ovat merkityksellisiä juuri siksi, että ne ovat tieteen tekemisen lomassa elettyä elämää ja siten niitä ei voi pitää tieteestä täysin irrallisina. Suoraviivaisten syy-seuraussuhteiden todentaminen näiden suhteiden ja prosessien välillä on mahdotonta, mutta ehdotamme, että tämä lomaan ja reunoille jäävä ansaitsee enemmän huomiota myös feministisiltä tieteenutkijoilta ja auttaa ymmärtämään tiedontuottamisen monimutkaisia vyyhtejä. Kun pohdimme tutkimusetiikkaa silloin kun tutkittavat eivät varmastikaan koe osallistuvansa rasistisia rakenteita tuottaviin tai ylläpitäviin käytäntöihin, mutta kansainvälinen aiempi tutkimuskirjallisuus (esim. Ahmed 2001) antaisi mahdollisuuden tulkita käytännöt rodullistaviksi, on tärkeää tarkastaa tutkimusetiikan käsite: huolellinen pohdinta analyttisen otteen, aineiston ja aiemman tutkimuskirjallisuuden välillä on myös eettinen kysymys. Aiemmassa rasismien tutkimuksessa todetaan, että yleisesti hyväksytyt valtaa pitävien valkoisuutta näkymättömäksi tekevät tavat ajatella ja tehdä me-he-jakoa tuottavat rasismia silloinkin, kun puhuja itse ei koe harjoittavansa sortoa. Tällöin myös etiikan näkökulmasta tulee Suomessakin pohtia tällaisia tulkintoja. Feministisessä

tutkimusperinteessä tutkittavien itseymmärrystä tulee kunnioittaa, mutta ehdotamme, että etiikkaa voi hahmottaa myös niin, että se on luottamusta ihmisten haluun reflektoida totuttuja tapoja.

Katriina Huttunen on valtiotieteiden maisteri ja sosiologian väitöskirjatutkija. Hän työskentelee Will to Relevance -tutkimushankkeessa Svenska social- och kommunalhögskolanissa ja viimeistelee raketitutkimushanketta käsittelevää väitöskirjaansa. Häntä kiinnostavat terveys ja ruumiillisuus, niihin liittyvät teknologiat ja tietämisen muodot ja laajasti globaalien eriarvoisuuden kysymykset.

Elina Oinas on sosiologian professori Helsingin yliopiston Svenska social- och kommunalhögskolanissa ja naistutkimuksen dosentti Åbo Akademissa. Häntä kiinnostavat terveys, ruumiillisuus, sukupuoli ja asiantuntijatieto, erityisesti suomalais-afrikkalaisissa yhteistyökuvioissa.

Tätä hanketta ovat rahoittaneet Suomen kulttuurirahasto ja Suomen akatemia (1320863 ja 1334218). Haluamme erityisesti kiittää PI Salla Sariolaa, jota ei kuitenkaan voi moittaa tämän käsikirjoituksen puutteista tai merkillisyyksistä, vaan kirjoittajat vastaavat tämän käsikirjoituksen muotoiluista yksin.

KIRJALLISUUS

- Abadie, Robert (2010) *The Professional Guinea Pig: Big Pharma and the Risky World of Human Subjects*. Durham: Duke University Press.
- Ahmed, Sara (2007) A Phenomenology of Whiteness. *Feminist Theory* 8:2, 149–168.
- (2001) *Strange Encounters*. London: Routledge.
- Akpo, Michele (2008) Combating Gender-Based Violence in Benin. Teoksessa M. Tembon, Mercy & Fort, Lucia (toim.) *Girls' Education in the Twenty-first Century. Gender Equality, Empowerment, and Economic Growth*. Washington, DC: World Bank, 143–152.
- Ashiagbor, Diamond (2021) Race and Colonialism in the Construction of Labour Markets and Precarity. *Industrial Law Journal* 50:4, 506–531.
- Barad, Karen (2007) *Meeting the Universe Halfway. Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham, NC: Duke University Press.
- Crane, Johanna Tayloe (2013) *Scrambling for Africa: AIDS, Expertise, and the Rise of American Global Health Science*. Ithaka, NY: Cornell University Press.
- Epstein, Steven (2007) *Inclusion: The Politics of Difference in Medical Research*. Illinois: University of Chicago Press.

- Fanon, Frantz (1952) *Peau Noir, Masques Blancs*. Pariisi: Média Diffusion.
- Frankenberg, Ruth (1993) *White Women, Race Matters: The Social Construction of Whiteness*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Graboyes, Melissa (2015) *The Experiment Must Continue: Medical Research and Ethics in East Africa, 1940–2014*. Columbus: Ohio University Press.
- Haraway, Donna (1997) *Modest_Witness[at]Second_Millennium: FemaleMan[copyright]_Meets_OncoMouse. Feminism and Technoscience*. New York: Routledge.
- – (1991) *Simians, Cyborgs and Women*. London: Routledge.
- – (1988) Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective. *Feminist Studies* 14:3, 575–599. <https://doi.org/10.2307/3178066> (haettu 23.4.2023).
- Harding, Sandra (1993) *The 'Racial' Economy of Science: Toward a Democratic Future*. Bloomington, Indiana: Indiana University Press.
- Helosvuori, Elina (2021) *Procreative Entanglements. Embryos, Clinical Practices and Experiences of Childlessness in the Age of Assisted Reproduction*. Väitöskirjatutkimus. Publications of the Faculty of Social Sciences 193. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hoegaerts, Josephine, Peterson, Elizabeth, Liimatainen, Tuire & Hekanaho, Laura (2022) Finnishness, Whiteness and Coloniality: An Introduction. Teoksessa Hoegaerts, Josephine, Peterson, Elizabeth, Liimatainen, Tuire & Hekanaho, Laura (toim.) *Finnishness, Whiteness and Coloniality*. Helsinki: Helsinki University Press, 1–16.
- Homanen, Riikka (2018) Reproducing Whiteness and Enacting Kin in the Nordic Context of Transnational Egg Donation: Matching Donors with Cross-Border Traveller Recipients in Finland. *Social Science & Medicine*, vol. 203, 28–34.
- Huttunen, Katriina (2023) Relationality, Individuality and Entanglements of Helping in the Context of a Touristic Vaccine Trial: Nordic Research Subjects in West Africa. *Science & Technology Studies* 36:1, 59–74. doi: 10.23987/sts.113032 (haettu 23.4.2023).
- ILO (2016) Women at Work. *Trends 2016*. https://www.ilo.org/gender/Informationresources/Publications/WCMS_457317/lang--en/index.htm#banner (haettu 23.4.2023).
- Irni, Kuura (2013) Sex, Power and Ontology: Exploring the Performativity of Hormones. *NORA – Nordic Journal of Women's Studies* 21:1, 41–56.
- Irni, Sari, Meskus, Mianna & Oikkonen, Venla (toim.) (2014). *Muokattu elämä: teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Jackson, Zakiyaah Iman (2021) *Becoming Human: Matter and Meaning in an Antiracist World*. New York: New York University Press.
- Jauhola, Marjaana & Lyytikäinen, Minna (2020) Kutistettu feminismi? Suomen ulkosuhteiden tasa-arvopolitiikka kylmän sodan YK-feminismistä 2010-luvun tolkkutasa-arvoon. Teoksessa Kantola, Johanna, Koskinen Sandberg, Paula & Ylöstalo, Hanna (toim.) *Tasa-arvopolitiikan suunnanmuutoksia: talouskriisistä tasa-arvon kriiseihin*. Helsinki: Gaudeamus, 150–168.
- Jungar, Katariina (2011) *Long Live!: South African HIV-activism, Knowledge and Power*. Väitöskirjatutkimus. Turku: Åbo Akademi.
- Jungar, Katarina & Oinas, Elina (2004) HIV prevention? Medical Discourses and Invisible Women. Teoksessa Arnfred, Signe (toim.) *Rethinking Sexualities in Africa*. Uppsala: Nordic Africa Institute, 97–111.
- Kapoor, Ilan (2012) *Celebrity Humanitarianism: The Ideology of Global Charity*. London: Routledge.
- Kaskinen, Martta & Ranta, Eija (2023) Just Fundraising? Campaigning Gendered Inequalities in Changing CSO Fundraising Markets in Finland. *Third World Quarterly*. DOI:10.1080/01436597.2023.2193320 (haettu 23.4.2023).
- Kea, Pamela Jennifer (2020) *The Transnational Lives and Third Space Subjectivities of British Nigerian Girls. Global Networks* 20:1, 170–189.
- Keskinen, Suvi, Tuori, Salla, Irni, Sari & Mulinari, Diana (2009) *Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham: Ashgate.
- Keskinen, Suvi, Mkwesha, Faith & Seikkula, Minna (2021) Teoreettisen keskustelun avaimet: Rasismi, valkoisuus ja koloniaalisuuden purkaminen. Teoksessa Keskinen, Suvi, Seikkula, Minna & Mkwesha, Faith (toim.) *Rasismi, valta ja vastarinta: Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 45–68.
- Kingori, Patricia (2015) The 'Empty Choice': A Sociological Examination of Choosing Medical Research Participation in Resource-limited Sub-Saharan Africa. *Current Sociology* 63:5, 763–778.

- Mahanty, Siddharta, Prigent, Antoine & Garraud, Olivier (2015) Immunogenicity of Infectious Pathogens and Vaccine Antigens. *BMC Immunol* 16:31. <https://doi.org/10.1186/s12865-015-0095-y>
- Maury, Olivia (2021) *Punctuated Lives: Student-Migrant-Workers' Encounters with the Temporal Border Regime*. Väitöskirjatutkimus. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 190. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7014-9> (haettu 24.4.2023).
- Mavhunga, Chakanetsa Clapperton (2015) Introduction: What Do Science, Technology, and Innovation Mean from Africa? Teoksessa Mavhunga, Chakanetsa Clapperton (toim.) *What Do Science, Technology, and Innovation Mean from Africa?* Boston: MIT Press, 1–27.
- McKittrick, Katherine (2021) *Dear Science and Other Stories*. Durham: Duke University Press.
- Melamed, Jodi (2015) Racial Capitalism. *Critical Ethnic Studies* 1:1, 76–85. <https://doi.org/10.5749/jcritethn-stud.1.1.0076> (haettu 23.4.2023).
- Meskus, Mianna (2018) *Craft in Biomedical Research: The iPS Cell Technology and the Future of Stem Cell Science*. New York: Palgrave Macmillan.
- (2014) Hedelmöityshoidot ruumiillisena kokemuksesta. Teoksessa Irni, Sari, Meskus, Mianna & Oikkonen, Venla (toim.) *Muokattu elämä: teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus*. Tampere: Vastapaino, 51–85.
- Mol, Annemarie (2002) *The Body Multiple. Ontology in Medical Practice*. Durham: Duke University Press.
- Mostafanezhad, Mary (2013) 'Getting in Touch with your Inner Angelina': Celebrity Humanitarianism and the Cultural Politics of Gendered Generosity in Volunteer Tourism. *Third World Quarterly* 34:3, 485–99.
- Mupotsa, Danai (2016) Sophie's Special Secret: Public Feeling, Consumption and Celebrity Activism in Post-Apartheid South Africa. Teoksessa Richey, Lisa (toim.) *Celebrity Humanitarianism and North-South Relations*. London: Routledge, 88–105.
- Oakley, Ann (1981) Interviewing Women. Teoksessa Roberts, Helen (toim.) *Doing Feminist Research*. London: Routledge, 30–61.
- Oikkonen, Venla (2021) Post-Pandemic Futures and the Affective Appeal of Immunity. *Lambda Nordica* 26:2–3, 21–46.
- (2013) *Gender, Sexuality and Reproduction in Evolutionary Narratives*. New York, N. Y.: Routledge.
- Oinas, Elina (2022) Terveysten globaali epätasa-arvo. Teoksessa *Terveempi maailma*. Helsinki: Gaudeamus, 131–152.
- (2019) 'HIV Politics and Structural Violence: Access to Treatment and Knowledge'. Teoksessa Vaittinen, Tiina & Confortini, Catia (toim.) *Gender, Global Health and Violence: Feminist Perspectives on Peace and Disease*. London: Rowman and Littlefield, 89–113.
- Okafor, Chiamaka J. & Chimereze, Caleb (2020) Brain Drain among Nigerian Nurses: Implications to the Migrating Nurse and the Home Country. *International Journal of Research and Scientific Innovation* 7:1, 15–21.
- Peltola, Marja & Phoenix, Ann (2022) *Nuancing Young Masculinities: Helsinki Boys' Intersectional Relationships in New Times*. Helsinki: Helsinki University Press. DOI: <https://doi.org/10.33134/HUP-16> (haettu 23.4.2023).
- Pollock, Anne (2012) *Medicating Race: Heart Disease and Durable Preoccupations with Difference*. New York: Duke University Press.
- Professoriliitto (2022) *Palkkaselvitykset 2020*. Tampere: Focus Master Oy. https://www.professoriliitto.fi/@Bin/186b98fe6ae70c388f92a316b552a3b4/1662983890/application/pdf/1367061/Professoriliitto_palkkaselvitykset_2020.pdf (haettu 13.10.2022).
- Raj, Kapil (2007) *Relocating Modern Science: Circulation and the Construction of Knowledge in South Asia and Europe, 1650–1900*. London: Palgrave MacMillan.
- Rajan, Kaushik Sunder (2006) *Biocapital: The Constitution of Postgenomic Life*. Durham: Duke University Press.
- Rastas, Anna & Poelman, Sanna (2021) Suomalaisen sosiologian värisokea piste. *Sociologia* 58:1, 3–20.
- Reverby, Susan (2009) *Examining Tuskegee. The Infamous Syphilis Study and Its Legacy*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Reynolds, Lindsey & Sariola, Salla (2018) The Ethics and Politics of Community Engagement in Global Health Research. *Critical Public Health* 28:3, 257–268.
- Roberts, Dorothy (2011) *Fatal Invention: How Science, Politics, and Big Business Re-create Race in the Twenty-First Century*. New York: The New Press/ORIM.
- Sariola, Salla & Simpson, Bob (2019) *Research as Development: International Collaboration, Clinical Trials and Bioethics in Sri Lanka*. Ithaka: Cornell University Press.

- Spivak, Gayatri Chakravorty (1984) Can the Subaltern Speak? Teoksessa Nelson, Cary & Crossberg, Lawrence (toim.) *Marxism and the Interpretation of Culture*. Urbana: University of Illinois Press, 271–313.
- Steiler, Ilona (2020) *A Concept at Work: 'Informal Economy' and Contestations of Labour, Law and the State in Tanzania*. Väitöskirjatutkimus. Helsinki: University of Helsinki.
- Stoler, Ann Laura (2002) *Carnal Knowledge and Imperial Power: Race and the Intimate in Colonial Rule*. Berkeley: University of California Press.
- (1997) Racial Histories and Their Regimes of Truth. *Political Power and Social Theory* 11:1, 183–206.
- Subramanian, Banu (2009) Moored Metamorphoses: A Retrospective Essay on Feminist Science Studies. *Signs* 34:4, 951–980.
- Suman, Seth (2009) Putting Knowledge in Its Place: Science, Colonialism, and the Postcolonial. *Postcolonial Studies* 12:4, 373–388.
- Tuori, Salla (2009) *The Politics of Multicultural Encounters: Feminist Postcolonial Perspectives*. Väitöskirjatutkimus. Turku: Åbo Akademi University Press.
- Valtioneuvosto (2019) *Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019*. Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3> (haettu 23.4.2023).
- Vuolajärvi, Niina (2014) Rotu etnisten suhteiden tutkimuksessa. Teoksessa Irni, Sari, Meskus, Mianna & Oikkonen, Venla (toim.) *Muokattu elämä: teknotiede, sukupuoli ja materiaalisuus*. Tampere: Vastapaino, 264–301.
- Wennerås, Christine & Erling, Valdemar (2004) Prevalence of Enterotoxigenic Escherichia Coli-Associated Diarrhoea and Carrier State in the Developing World. *Journal of Health, Population, and Nutrition* 22:4, 370–382.
- WHO (2022) *Immunization, Vaccines and Biologicals*. [https://www.who.int/teams/immunization-vaccines-and-biologicals/diseases/enterotoxigenic-escherichia-coli-\(etec\)](https://www.who.int/teams/immunization-vaccines-and-biologicals/diseases/enterotoxigenic-escherichia-coli-(etec)) (haettu 13.10.2022).
- Wilson, Kalpana (2012) *Race, Racism and Development: Interrogating History, Discourse and Practice*. London: Bloomsbury Publishing.
- Wolf, Virginia (1980/1929) *Oma huone*. Helsinki: Tammi. Suomentanut Kirsti Simonsuuri.
- Wynter, Sylvia & McKittrick, Katherine (2015) Unparalleled Catastrophe for Our Species? Or, to Give Humanness a Different Future: Conversations. Teoksessa Wynter, Sylvia & McKittrick, Katherine (toim.) *On Being Human as Praxis*. Durham: Duke University Press, 9–89.
- Xin, Liu (2015) *Trilling Race: The Political Economy of Racialised Visual-Aural Encounters*. Väitöskirjatutkimus. Turku: Åbo Akademi University Press.

INTERPRETING GENDERING AND RACIALIZING PRACTICES AROUND A VACCINE RESEARCH PROJECT

The article explores the meanings of race and gender in science, in the context of a diarrhea vaccine trial. Although the vaccine project did not focus on issues of race or gender, it ended up producing gender and race formations in everyday practices. The trial involved Finnish participants and research staff, but an important implementation phase took place in Benin, West Africa. We propose that in this trial, the production of gender and racialized Finnishness are closely intertwined, and cannot be understood separately from global and localized relationships in science and society. These relationships shed light on the current practices and connections between science and Finnishness.

KEYWORDS: BENIN, FINNISHNESS, GENDER, RACIALIZATION, VACCINE TRIAL